

DOI: 10.7596/taksad.v2i3.274

Göğü Delen Adam: Papalagi¹

Seda ZADEOĞLU²

Adem SAĞIR³

Risk Çağı'na Girerken

David Rieff, 11 Eylül olaylarının ertesi günü Los Angeles Times'ta yayınlanan yazısında dünyayı bu yüzyılda bekleyecek tehlikenin adını koymuştu: “*Bundan sonra bizi bekleyen büyük olay, teknolojik ya da tıbbi bir buluş değil, ancak korku olabilir*” (Rieff, 2001). Bunu iddia etmek için kâhin olmaya gerek yoktu; çünkü geçtiğimiz yüzyıla ait “*Medeniyetler Çatışması*” ve “*Tarihin Sonu: Son İnsan*” tezleri; insanlığın sonuna kurgulanan kıyamet senaryoları, Batı'nın kendi içinde yaşadığı medeniyet krizine yapılan göndermeler ve en önemlisi de modernliğin krizinden yola çıkarak ağırlık kazanan postmodern söylemler, bu korku çağının habercisiydi. Aslında bütün bunların en gerisinde Aydınlanma ile başlayan “akıl önderliğindeki dünya tasarımının”, “korku çağı”⁴nın oluşmasındaki etkisi inkâr edilemezdi: sosyal bilimciler bu konuda hemfikir.

Aydınlanma çağı insana, dünya tarihini yönlendirmede itici misyonu vermeyi vaat etmişti. Buna göre insan, aklını kullanıp öznesini rasyonelleştirdikçe “*ergin olamama durumundan*”⁵ kurtulacaktı ve akıl insanlığa yıllardan beri düşlediği dünyayı verecekti, bununla da yetinmeyip ürettiği düzeni “kutsayacak”tı. Bu serüvende başlangıcı temsil eden Aydınlanma Çağı, insanın “öz”ünü arayışını temsil ediyordu. Bu öz arayışı akıl önderliğinde

¹ Göğü Delen Adam-Papalagi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

² Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

³ Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Ana Bilim Dalı, ademsagir@karabuk.edu.tr.

⁴ Bu konuda daha detaylı bilgi için, Frank Furedi, Korku Kültürü, çev:Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.

⁵ Bu yorum 18. yüzyılda yaşamış Immanuel Kant'a aittir. Kant'a göre aydınlanma, insanın kendi suçuyla düşmüş olduğu ergin olamama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olamama durumu ise insanın aklını kullanmayışını ifade eder. Bu ilke bütün aydınlanma yüzyılı ve buna eşlik eden modern çağ boyunca yönlendirici ilke olmuştur. Bu konuda daha ayrıntılı bilgiler için Kant'ın adı geçen makalesine bakmakta fayda vardır.

*Immanuel Kant, Aydınlanma Nedir Sorusuna Bir Yanıt,(çev: Nejat Bozkurt), (iç) Felsefe Yazko Dergisi, Sayı:4, İstanbul, 1982.(s.139)

ve insanın bütün “metafizik erk”⁶lerden sıyrılmasıyla yapılacaktır. Ancak değişen ve dönüşen iktidar-toplum algıları, insanı kendi yarattığı gerçeklikten uzaklaştıracak, modern sosyo-iktidarın yarattığı gerçekliğin ortasına bırakacaktır. Böylece kutsanan toplum değil, “devlet” olacaktır.

Şurası bir gerçektir ki, modern iktidarın her türlüünün temel hedefi, insanı tek bir özne olarak görmekten ziyade, parçalara ayırıp, “*bir bütünün ya da iktidar örüntüsünün parçası*” (Foucault, 1992; Foucault, 2003) haline getirmektedir. Modern toplum buradan hareketle kullandığı bütün argümanlarla, sorunlu bir özne algılamasına ulaşmaktadır. Buna göre toplumdaki her bireyin ikinci bir öznesi vardır. Bir madalyonun iki yüzü gibi, öznenin bir yönü uyum, istikrar ve düzeni temsil ederken; diğer yönü ise yapı karşıtı “öteki”yi temsil etmektedir. Öteki adı koyulan gerçeklik, farklılığı temsil ederken, farklılıkta herkesin ‘kendi içinde yerelliğini taşıması’ni ifade etmektedir. Küreselleşme ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği değerler, ‘öteki’ kavramını küreselleştirerek yabancılaştırmış ve düşman haline getirmiştir. Bu aynı zamanda öteki olanın, yabancı ya da düşman olarak bir korku ikonu haline dönüştürülmesi sürecinin de yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılarla özne arasındaki bu ilişki, devletin korku kültürünü politize ederek kullanmasıyla da birlikte ‘küresel düşmanlar’ ve ‘onlara karşı üretilen savaşlar’ı ortaya çıkarmıştır.

Küreselleşme ile birlikte devletin fonksiyonları yeniden tanımlanırken, toplum kavramının içeriğinin de değişen bu fonksiyonlara bağlı olarak güncellenmeye başladığı görülür. İnsan ilişkilerinden gruplar arası ilişkilere, kurumlardan değerlere kadar toplumsal yapıya ait bütün unsurlar, bu güncellemeden nasibini alır. Kavramlar ve unsurlar değişirken, aynı zamanda insanların anlam dünyalarının da değiştiği görülür. Ancak günümüzde her ne kadar toplumun ve onun sahip olduğu anlamların değişmiş olduğu iddia edilebilse de, bu durum çalışmanın en başında ifade edildiği gibi, dünyanın sürekli bunalımlarla karşı karşıya olduğu gerçeğini değiştirmez. Bunalımdan kasıt, insan eylemlerinin sürekli krizlerle, risklerle ve bu olgulardan üretilen kavramlarla anılıyor olmasıdır.

Bunalım anlarında toplumun nereden gelip nereye gittiği, nasıl ve niçini gibi sorunlar teorik olduğu kadar pratik, düşünürler için olduğu kadar sıradan halk için de önem kazanır. Sorokin bu bağlamda bunalım kavramını açıklarken, “*nüfusun büyük bir bölümünün kendilerinin köklerinden söküldüğünü ve köklerinin yok edildiğinin*” algısına sahip olduğuna vurgu yapar ve bunalım anlarında toplumların “*olağan yaşayış çizgileri bütünüyle altüst olduğu ve alıştıkları uyarlanımlarının*” bozulduğunu ifade eder. Yine Sorokin’in deyimıyla “*koca koca kütleler yerinden edilmiş ve köklerinden sökülmüş olarak suyun üstünde yüzen bir eşya yığınınna dönerler*” (Sorokin, 1972:15).

Günümüzde çoğu yorum, insanlığın bunalımının altında yatan iradenin, küresel yasa koyucuya ait olduğunu iddia etmektedir. Küresel yasa koyucu, ekonomik güç ve siyasi gücü elinde tutup, bunu dünya üzerine yaymak için çaba gösteren bir iradenin adıdır. Eğer bahsi geçen iddianın geçerliliği doğru kabul edilirse, ortaya çıkan toplum tasarımının da belirgin sıkıntılara sahip olduğu görülür. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi, modern dünyanın düşman ya da yabancı yaratma fobisi, ötekinin geleneği ve yerelliğiyle bastırılması modern toplumun dört bir tarafında sıkışmış bir basınç yaratmıştır. Bu aynı zamanda “*ötekinin el değmemiş bölgesinin başladığı yer*”di (Ajami, 1997: 46). Modernliğin bunalımı ve bu bunalımın beraberinde getirdiği sorunlar, bu basıncın merkeze doğru sızdığı noktada, küresel yasa koyucunun korkuları devam ettirme azmiyle çatışmasından doğmuştur. Küresel korkular

⁶ Metafizik Erk kavramı, fiziksel güçten ayrı olarak düşünülen, bedensel, ruhsal, tinsel yönden biçimleyici ve etkileyici herhangi bir güç ya da yapabilme gücü olarak kullanılmaktadır. Bahsi geçen güç ise daha çok Tanrı ile ilişkilendirilebilecek bir niteliğe sahiptir.

da, yasa koyucunun bahsi geçen güç algısını toplumsal yapının aralarına sızdırması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Küresel düzeyde ortaya çıkan bu korkular, “güvenlik” kavramının sıkça gündeme gelmesine de neden olmuştur. Öteki, küresellik ve korku olguları bir arada düşünüldüğünde, her devletin bu kavramlar çerçevesinde kendine özgü bir güvenlik anlayışını oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, her devlet aynı zamanda kendisine ait alanda, şekillendirme ve dönüştürme misyonunu da üstlenmiştir. Bu aynı zamanda devletlerin yeni dünya düzeninde bahçıvanlık rolüne soyunduğunu da göstermektedir. Buna göre “*her bahçede güvenlikten yoksun bir yapaylık vardır. Bu durum, bahçe bahçıvanının sürekli dikkatini gerektirir. Çünkü bir anlık ihmal ya da dalgınlık onu başlangıçtaki duruma(kendi varlığını ortaya koymak için yok etmek, temizlemek ve denetim altına almak zorunda kaldığı duruma) döndürebilir*”(Bauman, 1996: 65). Bu durum, küreselleşmenin düşman algısı üzerine kurulan korku kültürünün topluma yansımaları ve aynı zamanda devletin üstlendiği dönüştürme misyonunun da adıdır.

Küreselin bilinçaltında yer alan korkular aynı zamanda bireylerin kendilerinde yer alan korkularla da paralel gelişmektedir. Buna göre bilinçaltı korkuları, bireye ya toplum tarafından kazandırılır ya da var oluyor olmanın getirdiği bir takım sorgulamalar aracılığıyla oluşur. Ölüm korkusu, bilinmeyenlerden korkma, insanın kendi bilinç düzeyinin oluşturduğu korkular arasındadır. Oysa bir sonraki adımda oluşan gelecek korkusu, savaş korkusu, yabancıların istilasından korkma, denetimsiz bilim insanının kullanımı sonucunda insan yaşamı olumsuz yönde etkilemesi ve yine teknolojinin karanlık bir gelecek yaratacağına ilişkin şüpheler gibi birçok korku, birey ile toplum ya da sistem arasındaki etkileşimden oluşmaktadır. Çünkü iktidarların toplumu gelecek kaygısı içine iterek manipüle etmesi daha kolaydır. Bu nedenden ötürüdür ki, sistemin yarattığı korkuların şiddeti daha baskındır ve üzerinde durulmayı gerektirmektedir (Akın, 2004: 21). Kimine göre aynı korkular, toplumun ontolojik derinliğinde saklıdır ve gerekliliği tartışılmaz gerçektir. Eğer korkular olmasa, “*insanların taşkınlık yapıp, istedikleri gibi davranacakları aşikâr kabul edilir. Bu nedenle korku vardır ki, insanları denetlemek mümkün olsun*” (Krishnamurti, 2002: 62). Her halükarda korkular, iktidarların olmazsa olmaz araçları arasında yer almaktadır.

Modern toplum ötekinin varlığına ihtiyaç duyar, çünkü “tehdit” söylemleriyle oluşturulan korku psikolojisi altında ortak amaçlar oluşturmak kolaydır. Çoğu durumda ise ortak amaçlar yapıyı ayakta tutmanın temel motifleri olarak da kullanılmaktadır. Zygmunt Bauman bu konuyla ilgili olarak her toplumun kendi kimliğini tehdit eden bazı tehlike vizyonları ürettiğinden bahsetmiştir. Bauman’a göre “her toplum yabancılar yaratır ve bunları istediği biçimde kullanır” (Bauman, 2000: 29). Çalışmaya konu olan ‘savaş’ kavramının anlamı da burada karşımıza çıkmaktadır. Çünkü yabancı demek, aynı zamanda düşmanın da adı olmakta ve insanların kendilerini tanımlamaları bu düşmanın karşısında gerçekleşmektedir. Bireyin, modern devletin oluşturduğu yapay korkuları içerisinde zamanla öznesel duruşunu da kaybetmeye başladığı görülmekte ve bu durum ahlaki ve eylemlerin ahlaki sorgulanmasını daha da önemli hale getirmektedir. Örneğin, “*Albuquerque*”da, *Ulusal Atom Müzesi’nde, Şişko Adam-Hiroşima ve Ufak Çocuk-Nagasaki hediye kütüpe olarak satılıyor. Şık gençler, kendine güvenen insanlar bu kütüpleri takıyor*” (Roy, 2005: 18). Oysa Hiroşima ve Nagasaki’ye atılan atom bombası, dünyanın ahlak yapısı ortasına bırakılmış bir bombaydı. Ancak bugün gelinen noktada onlara yüklenen anlam, insanların ahlaki duruşlarını da değiştirmekte ve onları bu yeni ahlaki gerçekliğe göre dönüştürmektedir. Aynı şekilde 11 Eylül 2001 olaylarından önce Amerika’da Irak savaşına karşı toplumsal ve ahlaki bir tepki varken, olaylardan yaklaşık yirmi gün sonra Irak savaşını destekleyenlerin sayısının arttığı görülmüştür.

Brzesinski kendisiyle yapılan bir mülakat sırasında, dünyanın bugün geldiği noktada karşımıza çıkan tükenmişlikle ilgili olarak şunları ifade etmiştir: *“Nefsine düşkün, hedonist, tüketime yönelik bir toplum ahlaki bir motif sunamaz. Ahlaki bilincimiz, tüketicilik yüzünden sanki süpermarket raflarında birbirleriyle rekabet halindeki mallar karşısındaymışız gibi bütün değerlere gösterdiğimiz eşit ölçüde kayıtsızlık yüzünden çürümüştür”*(Cinemre, 1997: 6-11). Kuşkusuz bu çürümüşlük aynı zamanda küresel düzeyde bir krizin habercisiydi ve sonunda ulaştığı sonuçlardan birisiydi: Eleştiri Çağı ve İçine Gömülen Karanlık !!!

Tünelin Derinliklerinden Dünyaya Sesleniş: PAPALAGI

Samoa da bir kızıl derili kabile reisi olan Tuiavii'nin Avrupa da geçirdiği bir dönemi mektup halinde halkına anlatması konu edilmektedir kitapta. Papalagi Avrupalı demek onların dilinde; yani Beyaz Adam. Beyaz adama Papalagi denmesinin sebebi ise Samoaya gelen ilk misyonerin kullandığı yelkenli olmasıydı. Yerliler bu beyaz yelkenliyi ufukta bir delik olarak gördüler, beyaz adamın içinden çıkıp kendilerine doğru geldiği bir delik, onlara göre beyaz adam göğü delip gelmişti. Kitabın görünürde amacı, bir mektup şeklinde Tuiavii'nin halkına Avrupa'nın yaşam tarzını anlatması olarak nitelendirilse de daha ilk sayfalarda karşılaştırmalı bir eleştirel bakış göze çarpıyor. Tuiavii Avrupa'yı, Avrupa insanının yaşam anlayışını geleneksel bir paradigma çerçevesinde Samoa ile karşılaştırarak eleştiriyor. Bir Samoa ve Avrupa sentezi çıkartıyor ortaya.

Kitap bir defa okunduğunda, “çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış” olarak “çok büyük şeyler elde etmemişiz aslında” demek mümkün olduğu gibi; bizim için asıl önemli olanı “insanlık için kıymetli olan değerlerin kaybedilmiş olması”dır. Marx'ın “yabancı”, Bauman'ın “mezar kazıcısı” gibidir modern öznemler artık. İlkeliğin o saf, temiz ruhu modernizm kalıpları ile çarpışınca papalagilik ilkel yerli karşısında. “İlkel hafiflik”, medeniyet-uygarlık olarak sunulan ‘şey’lerin ağırlığı ile yer değiştirdi. Aslında geliştikçe “ilkelleşmeye doğru evrimleştiğini” okumak mümkündür kitapta. Samsa'nın “böceğe” dönüşümüyle sorguladığı modern yaşam ve böcek haliyle kimliksizliği, aslında Weber'in “çelik kafes” içine sıkışmış bireyiyle özdeşti. Ve her ikisi de modern insanın betimlemesi için yeterli öznelerdi.

Tuiavii derki; Papalagi *“tehlikelerle dolu taş yarıklarında, her bir yeri betonla çevrili, taş yığınları arasında gökyüzünü göremeden yaşar. Taş yarıklarında betonları seyrederek kirli havayı soluyarak nasıl mutlu olabilirler ki”* der. Beyaz adamın gerçek Tanrısı paradır. Papalagi ağır metallere ve kâğıtlara tapar. Paraya eli değen papalagi kapılır büyüüne ve daha fazlasını arzu ederek hırs ve rekabet duygusunu geliştirir. Yardımlaşmak değeri de böylece kaybolur gider. Bazı papalagiler daha fazla kazanır bazıları az. Yanı başındakinin açlığını bilmez çünkü paranın kötü ruhu etkisi altına girmiştir. Beyaz adam ihtiyacı olmadığı bir sürü “şey”e sahiptir. Tuiavii bu bir sürü gereksiz şeyin papalagiyi tanrılaştırdığını ve Tanrı ile bir üstünlük yarışına girmesine sebep olduğunu savunur. Ve der ki *“ eğer insan ne kadar fazla şeye sahipse o kadar yoksuldur”*. Papalaginın sözlüğünde ben ve sen anlamını karşılayan bir sözcük “biz” yoktur, bencildir papalagi. Kültürün nesneleştiği ve paranın bir kültüre dönüştüğü “kültür endüstrisi” çağında yerinde bir sorgulamadır. Kitle iletişim araçlarıyla köklerinden sökülen özne, internete teslim olan aklıyla da bilgiyi içişi etmiş ve simülasyonlardan örülü sanal bir dünyanın ortaya çıkışına da neden olmuştur: Artık Al Paçino'nun “Simone” filmindeki “sanal artistin” hayatına dönüşmüş hayatları yaşıyoruz.

Papalagi Tanrıyla yarışmak adına sürekli makineler yapar oysaki Tanrı ondan daha güçlüdür. Tuiavii papalaginın belirli bir mesleği bir meslek üzerine uzmanlaşmak fikrine de karşı çıkar, Tuiavii aynı işi sürekli yapmanın insanı sıkacağına dile getirir. Ev eşyaları, kıyafetler, temizliğin önemi, sanat ve iletişim de Tuiaviinin değindiği konulardır. Papalaginın

zamanla olan imtihanı da manidardır fazlasıyla. Fazla kazanmak, iyi yaşamak için zaman önemlidir. Papalagi çalı bıçağıyla yumuşak bir Hindistancevizini boydan boya keser gibi böler günü. Her bir bölümün ayrı adı vardır. Saniye, dakika, saat. Zamanı yoktur papalaginin ve büyük ruha yakınır durur. Organik toplumlar ile mekanik toplumlar arasındaki zaman olgusunun da altını çizmiş olduk bu vesileyle: İnsan hayatı “saat”in içerisinde sıkışmıştır artık. Büyük kent meydanlarında, büyük alışveriş merkezlerindeki saatler, “yaşamın” hızlıca aktığının mesajını verirken, “planlı” ve “programlı” yaşamak gerekliliğini de hatırlatmaktadır. Böylece modern hayatın akışı içerisinde ölüm, yaşamın akışı içerisinde değerlidir, ancak “bireyden uzak oldukça” anlamlıdır.

Tuiaviinin bahsettiği gökyüzünü göremememize sebep apartmanlarda üst ya da alt komşumuzun kim olduğu, ihtiyaçlarının neler olduğu gibi bilgilerden yoksun bir biraradalıklar içerisinde yalnızız. İnsan sosyal bir hayvandır derken bunu kastetmişler dememek işten değil. Etkileşim ve iletişimin olmadığı, çok yaşamak çok yaşarken de iyi yaşamak birey olarak iyiye, güzele olması gereken ideal tiplere ulaşabilmek esastır papalagilerde. Papalagi kollektif bilinç olgusunun sadece bir takım uzamlarda varolduğu durumla karşı karşıyadır. “Biz yoktur artık.”

Biyo-iktidarın oyuncağı olmuş, bedenleri üzerinde, yaşam planları, hayat algılamaları üzerinde birey temelli ama bireyin hür düşüncesinden bağımsız bir düzene sokulmuş papalagi elbette hayatını kendi karar verebilme yetisini kendisi kullanan ilkel yerli karşısında komik duruma düşecektir. Hayatı zorlaştırmış, kendilerine elbirliğiyle bir risk toplumu oluşturmuş Papalagi, temiz, saf ve yaşamaktan mutluluk duyan etrafında gereksiz bir takım şeylerin olmadığı yapmacık değil özülle bütünlük içinde yaşayan ilkel yerlilere özenecektir tıpkı benim gibi. Tuiavii papalaginin birçok şeye sahip olduğu ışıklı taş yarıklarında mutluluk vereceğine inandığı ağır metaller ve kâğıtları biriktirerek yüzünde yorgunluk ile beliren zoraki gülümsemenin kendi halkında olmadığını anlatır ve bunun için sevinmeleri gerektiğini söyler. Papalagi özüne, işine, yaşamına yabancılaşmış bir yabancıdır.

Risk çağının “korkan” özneleri olmak, yaşamın elimizden kaçıp gittiğinin de gerçekliğini kabul etmeyi gerektirir. Bir taraftan yemek masalarını “estetize” ederek “kendisini mutlu eden” modern özne, kentlerde sosyal ilişkilerden tecrit edilmiş sanal bir dünya içerisinde de hapsediliyor. Şehrin içerisinde “mezarlıklardan bozma” parklarda “yarı zombi” yaşarken, çocuklarına “güneşi göstermenin keyfini” piknik için gittiği ormanlarda ya da köylerde yaşıyor. Aslında kitap, modern hayatın her yönünü sorgulatmakla birlikte temel de, bu çalışmanın en başında da ifade edildiği gibi “insan”a varlığını sorgulatıyor ve kendini konumlandığı yeri. “Göğü Delen Adam”ı, bir de bu gözle okumak gerekiyor sanırım.

Yararlanılan Kaynaklar

Ajamı, Faoad (1997); “Davet: Fakat Dediler ki Kulak Vermeyeceğiz”, çev: Erol Göka, (iç) *Medeniyetler Çatışması mı?*, der: Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara.

Bauman, Zygmunt (2000); *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bauman, Zygmunt (1996); *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, Metis Yayınları, İstanbul.

Cinemre, Levent, (1997); “Brzesinski ile Mülakat: Çatışan Uygarlıklar, Esnek Batının Zayıf Surları”, (iç) *Medeniyetler Çatışması mı?*, der: Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara.

Foucault, Michel (1992); *Hapishanenin Doğuşu*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Yayınları, İstanbul.

Foucault, Michel (2003); *İktidarın Gözü*, (çev. Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kant, Immanuel (2001), *Fragmanlar*, (çev. Oruç Auroba) Altıkırkbeş Yayın, İstanbul.

Kant, Immanuel (1982), “Aydınlanma Nedir Sorusuna Bir Yanıt”, (çev: Nejat Bozkurt), *Felsefe Yazko Dergisi*, Sayı:4, İstanbul.

Krishnamurti, Jiddu (2002), *Korku Üzerine*, çev: Anita Tatlıer, Ayna Yayınevi, Ankara.

Rieff, David (2001), “Fear and Fragility Sound a Wake-Up Call”, *Los Angeles Times*, 12 Eylül.

Roy, Arundhati (2005), *Sokaktaki İnsanın İmparatorluk Rehberi*, Çev: Kemal Ülker, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Sorokin, Pitirim A. (1972), *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*, (çev) Mete Tunçay, Bilgi Yayınevi, Ankara.